

U ovoj knjizi prof. Cifrić daje veoma važne priloge istraživanju lokalnog tradicijskog graditeljstva, toponimije, antroponimije, demografije, običajnosti, humora, leksika i raznih drugih aspekata socijalne arhitekture sela, odnosno unutarnje strukture međusobnih odnosa u selu i ključnih vrijednosti tradicijskog društva. Iako je knjiga prikaz sjećanja samo jedne osobe koja kroz to sjećanje želi sačuvati prošlost od zaborava, ona predstavlja rijetko djelo memoarske građe na hrvatskome jeziku koje na iscrpan i znanstveno utemeljen način govori o selu i socijalnim promjenama koje su se u njemu događale i događaju.

U tome smislu, knjiga će dobro doći kako studentima sociologije sela, sociologije religije, sociologije umiranja i smrti, tako i studentima sociolingvistike, antropologije te teologije. Ona će zacijelo biti od velike koristi i širem krugu hrvatske javnosti zainteresirane za ovakve pristupe u opisanju sela i promjena koje su se u njemu događale i događaju.

Ivan Markešić

Bradley H. Brewster i Anthony J. Puddephatt (ur.)
MICROSOCIOLOGICAL
PERSPECTIVES FOR
ENVIRONMENTAL SOCIOLOGY
Routledge – Interactionist Currents,
London i New York, 2017., 232 str.

Po prvi puta se u obliku ozbiljne znanstvene publikacije javlja zbornik radova jednog sasvim novog područja – mikro-sociološki pristupi i istraživanja u socijalnoj ekologiji – koje se u literaturi sustavnije

pojavljuje tek posljednjih nekoliko godina. Naime, možemo reći da u socijalnoj ekologiji u posljednje vrijeme dolazi do, kako to opisuju i urednici ovog zbornika, Bradley Brewster i Anthony Puddephatt, tzv. „buđenja mikrosociološke perspektive“. Brewster je docent na University of Lamoni u Iowi u SAD-u, a doktorirao je na svjetski poznatom sjedištu socijalne ekologije i etike okoliša, University of Wisconsin Madison, na temi mikrosocijalne ekologije. Puddephatt je izvanredni profesor na Sveučilištu Lakehead u Ontariju u Kanadi koji radi na povezivanju polja mikrosociologije i sociologije okoliša. Urednici zbornika u predgovoru navode kako u sociologiji okoliša od njenih samih početaka dominiraju „velika“ pitanja o odnosu čovjeka (društva, kulture) i njegovog okoliša (prirode). Tako su i silabusi kolegija socijale ekologije u svijetu pa i kod nas oblikovani na način da prije svega obrađuju makro-teorije (npr. razdoblje antropocena, antropocentrizam i ekocentrizam, biološka i kulturna raznolikost, održivi razvoj, industrijalizacija, razvoj tehnologije i sl.). Pri tome mikrosociologija uvelike izostaje.

Razlozi zašto socijalna ekologija dugo vremena zanemaruje mikrosociološki pristup su višestruki te sežu dublje u sociološku prošlost. Naime, sama se sociologija kasno, tek 1960-ih godina, uključuje u bavljenje pitanjima čovjekova prirodnog okoliša. Ekološki problemi nisu bili vidljivi niti priznati do tada, no i nakon toga diskurs su uvelike oblikovali ekološki (socijalni) pokreti i pojedinci, odnosno sociologija se uglavnom bavila ekologijom vezano za ekološke socijalne pokrete. Međutim, ekološka kriza pokazala je da je upitna samodovoljnost i samostalnost socijalnog te je,

kako objašnjava Ivan Cifrić, postavila dvojak izazov ekološke tematike za sociologiju: (a) propitivanje (refleksivni odnos) osnovnih pojmova iz povijesti struke (socijalno nije samodovoljno, potrebna je interdisciplinarnost) i (b) ekološka obnova kritičke teorija društva (sociologija ne smije nijekati stvarnost ekološkog problema niti više polaziti od hijerarhijskog dualizma prirode i društva). Kada je razvojem socijalne ekologije i etike okoliša dublje porinula u ove teme, sociološki prilog bio je u otkrivanju kako se ekološki problemi socijalno konstruiraju te u pronalaženju procesa i socijalnih odnosa koji (eventualno) mogu ograničiti takvo oblikovanje, što postaje iznimno važno u promišljanjima o suvremenim perspektivama čovječanstva s obzirom na globalnu socijalno-ekološku krizu. No, upravo zbog tog kasnog uključenja, trebalo je, objašnjavaju urednici ovog zbornika, prvo riješiti „velika pitanja“ kao što su pojava novih društvenih ekoloških pokreta, velika naftna kriza 1970ih, donošenje novih zakona koji su trebali štititi okoliš i prirodu, a sve kako bi se nosili s vrlo velikim problemima zagađenja zraka, vode i tla. Nakon toga, trebalo je krajem 20. st. izgraditi teoriju i metodološke alate nove discipline koji su onda i bili prilagođeni upravo tim „velikim pitanjima“.

Međutim, i u tom početnom razdoblju javljaju se, iako u manjoj mjeri i nesustavno, i mikrosociološki doprinosi ovoj novoj disciplini. Među prvima urednici zbornika ističu Georgea W. Stickela koji 1990. godine objavljuje rad „The Land as a Social Being: Ethical Implications from Societal Expectations“ u kojem kroz teoriju Georga Herberta Meada argumentira da zemlju trebamo shvaćati kao živo društveno biće. Mead je svoj veliki znanstveni obol sociolo-

giji ostavio kroz pojašnjenje važnosti istraživanja interakcije između aktera te značenja koja se toj interakciji pridaju. Oslanjajući se na njegovu teoriju, Stickel argumentira da čovjek sa zemljom nema samo odnos već i interakciju, koja onda nužno mijenja obje uključene strane i koja u sebi uključuje značenjsku dimenziju – zemlja za čovjeka ima objektivnu korist kao resurs, ali i subjektivna značenja kroz estetiku, identitet, vrijednosti. Također, i čovjek za zemlju ima značenje – kao jedan od sugrađana prirode uz sva ostala živa bića koji, za razliku od svih drugih, na okoliš djeluje mnogo intenzivnije i agresivnije.

Drugi autori su se okretali nekim drugim temeljima mikrosociološke misli i primjenjivali ih na promišljanja u socijalnoj ekologiji. Andrew J. Weigert tako 1994. koristi dramaturški pristup Ervinga Goffmana te piše zanimljiv rad o dvorištu, travnatoj okućnici (engl. *lawn*), kao statusnom simbolu Amerikanaca, koji se nerijetko pojavljuje u holivudskim filmovima – kućice u suburbiji, sve jednake, jedna načičkana do druge, s malim travnjakom ispred ili iza do ceste, ograđen ogradom od prvih susjeda koji posjeduju isti takav travnjak, i tako unedogled. On promišlja o tome kako je to, u suštini destruktivno industrijalizirano djelovanje prema prirodi (priroda ograničena betonom sa svih strana, uzgajanje monokulture trave, prekomjerno trošenje vode za redovno navodnjavanje i mehanizacija košenjem kosilicom na benzin), postalo odraz moralnog ponašanja (dobar si susjed / osoba ako njeguješ svoj travnjak). Michael Bell je 1997. također koristio Goffmana i njegovu teoriju interakcijskog rituala kako bi analizirao načine na koji čovjek okolišu pridaje značenja, npr. kroz antropomorfizaciju. I mi u našoj kulturi

imamo takve primjere, od toga da zemlju također nazivamo Majkom do, primjerice, pridavanje ljudskih osobina životinjama koje onda postaju paradigmatički primjeri tih osobina: tvrdoglav kao mazga, spor kao kornjača, hrabar kao lav, lukav kao zmija, glup kao konj. Nikola Visković je u našim i svjetskim okvirima dao iznimno vrijedan doprinos upravo ovoj tematici razvijajući ju kroz ideju kulturne zoologije. Michael Bell postavlja zanimljivu tezu da je možda naša potreba da oživimo i uljudimo prirodu jedan od razloga zašto neživu prirodu doživljavamo kao resurs koji možemo slobodno iskorištavati – ako nije živa i slična čovjeku onda i ne može biti subjekt kojem se može pridati neka veća vrijednost od materijalne.

Prema uzoru na ove početne doprinose mikrosociološkoj ekologiji, ovaj zbornik donosi 13 radova suvremenih autora koji povezuju mikrosociološki pristup i sociologiju okoliša. Izdvojiti ćemo samo neke od njih. Megan Albaugh Bonham istraživala je posjetitelje planetarija analizirajući interakcije posjetitelja i zaposlenika. Zanimalo ju je koje strategije zaposlenici planetarija koriste da posjetiteljima približe nešto tako apstraktno i daleko kao što je svemir i pronašla tri: omogućavanje senzornih iskustava, npr. doticanje kamena s komete, ili prikaz snimki svemira u polukrugu tako da posjetitelji sjede i gledaju okruženi u potpunosti snimkama u mraku; pretvaranje nepojmljivih veličina u posjetiteljima razumljive mjere, npr. težina Jupitera jednaka je težini 318 planeta zemalja, ili trebalo bi nam 163 godine da autom stignemo do sunca, umjesto korištenja velikih brojeva s mnogo nula; i opisivanje svemira na način da izazovu osjećaj divljenja. Philip Vanini analizira vlastiti uspon na

planinu Fiji u Japanu, uspoređuje ga s planinarenjem po West Coast Trail u kanadskoj Britanskoj Kolumbiji, te se bavi iskustvom penjača u društvenom smislu iskustva prirode, sebe i drugih ljudi. Primjerice, analizira stvari koje ljudi nose sa sobom, način na koji jedni drugima opisuju ono što vide, filtrirano kroz vlastite percepcije, teme o kojima razgovaraju i sl. Stella Čapek pokušava razumjeti pitanje održivosti iz perspektive sociologije emocija – koliku ulogu imaju osjećaji kao što je nada kao poticaj za ekološko djelovanje i socijalnu promjenu.

Janet Lorenzen kroz teoriju pragmatičnog djelovanja istražuje tri pokreta zelenih koje dijeli na: dobrovoljne minimaliste, religijske environmentaliste i vlasnike zelenih kuća. Svojim istraživanjem zapravo pobija postojeće mišljenje da su ovi ljudi individualisti, odvojeni od šireg društva svojim drugačijim posebnim životnim stilom. Gotovo svi njeni sugovornici također smatraju da treba činiti više od onoga što oni čine i da je njihov životni stil nije zamjena za nužno političko djelovanje na višim razinama.

Stephen Zavestoski i Andrew Weigert upozoravaju na ustaljeno sociološko shvaćanje da je ekološka svijest ili identitet nešto postojano i da se kao takvo mjeri. Oni argumentiraju da su ljudi vrlo pragmatični i da će prije reagirati na neke ekološke probleme koji ih se neposredno tiču nego na šira ekološka pitanja kao što su klimatske promjene ili zagađenje oceana što im se čini jako neuhvatljivo i daleko. To podupiru i rezultati nekih kvantitativnih istraživanja, primjerice, o ekološkoj zabrinutosti koja pokazuje razlike u reakciji pojedinaca na tzv. posredne i neposredne ekološke probleme.

Završit ćemo s radom Leslie Irvine koja

se bavi filozofskom idejom „sebstva“ u divljih životinja. Ona 2014. objavljuje zanimljiv rad u kojem se protivi Meadovom shvaćanju sebstva kao nečega što posjeduju samo bića koja imaju sposobnost jezika i govora. Tada je argumentirala da kućni ljubimci kao što su mačke ili psi također imaju neku vrstu sebstva i to kroz četiri kategorije koje je uvela da ga odredi: *agency* ili sposobnost aktivnog smišljenog djelovanja, *coherence* ili sposobnost koherentnog dosljednog djelovanja, *afektivnost*, tj. posjedovanje sposobnosti osjećanja emocija i *osobna povijest*, odnosno ranija znanja i iskustva koja utječu na sadašnje i buduće odluke. U ovom radu ona ovu teoriju razrađuje i dalje pitajući se mogu li se i divlje životinje shvatiti kao potpuno isključene iz kruga ljudske društvenosti ili se i one, ako prihvatimo kriterije sebstva koje ona uvodi, moraju shvatiti mnogo bližima tom krugu familijarnosti kojeg ljudi trenutno imaju samo jedni s drugima i eventualno kućnim ljubimcima te do neke razine i domaćim životinjama. Na taj način njen rad predstavlja neku vrstu zahtjeva za ontologijskim obratom postojećeg socijalnoekološkog odnosa između čovjeka i životinja.

Zaključno, dok makrosociološki pristup u socijalnoj ekologiji ostaje relevantan, smatramo da je iznimno važno osnažiti i mikroperspektivu koja nam pruža nove spoznaje o odnosu i interakciji čovjeka i njegova prirodnog okoliša, otvara sasvim novi prostor važnih tema koje su dosad bile ili zanemarene ili površno obrađene, te nam nudi prikladan metodološki alat za njihovo kvalitetnije istraživanje. S obzirom na područje socijalne ekologije u Hrvatskoj, smatramo važnim da se domaći znanstvenici također uključe u slična istra-

živanja, budući da je u domaćoj znanstvenoj literaturi osjetan manjak istraživanja sociologije okoliša iz mikroperspektive.

Tijana Trako Poljak

Mirko Bilandžić

NACIONALNA SIGURNOST.

Prognoziranje ugroza

Despot infinitus, Zagreb, 2019., 360 str.

U knjizi „Nacionalna sigurnost – prognoziranje ugroza“ dr. sc. Mirka Bilandžića, objavljene u izdanju Despot infinitus, autor nudi impozantan pregled brojnih primjera, definicija, problema i poteškoća nacionalne (ne)sigurnosti.

Sama knjiga predstavlja amalgam autorovih kolumni objavljenih u magazinu „Vojna povijest“ u razdoblju od 2013. do kraja 2018., pri čemu je, iako obrađuje zahtjevu i kompleksnu tematiku, sadržaj razumljiv kako stručnoj, tako i općoj publici. Vrijedna je spomena činjenica da autor, uz pojašnjavanje raznih svjetskih sigurnosnih primjera, (uglavnom točno) pokušava predvidjeti razvoje situacija te na kraju svakog eseja nudi vlastiti kritički osvrt na predikcije. Autorovim riječima: „Moguće je precizno predvidjeti sigurnosne ugroze“, iako to stručnjacima ne polazi uvijek za rukom (npr. pobjeda Trumpa na američkim izborima ili Brexit) pa autor navodi kako znanstvene, stručne i *policy* analize imaju ne samo zadatak objasniti zašto su krivo prognozirale razvoj promatranih događaja nego i što je pridonijelo različitom razvoju od očekivanog.

Poglavlja knjige nose naslove *Međunarodna sigurnost* (11 kolumni, str. 25-138), *Tē-*